

Відгуки
оформлено 20.05.26
Тамара Родова спеціалізувалася
факультету психології та соціальної роботи
ДФ 26.133.122
Олені Карпенко О.Т.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.122 у Київському
столичному університеті імені Бориса
Грінченка
доктору педагогічних наук, професору
кафедри соціальної педагогіки та
соціальної роботи факультету
психології, соціальної роботи та
спеціальної освіти
Олені КАРПЕНКО

РЕЦЕНЗІЯ

**Лютого Вадима Петровича, кандидата педагогічних наук, доцента,
доцента кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
на дисертаційну роботу Бондар Валерії Ігорівни
«Соціально-педагогічна профілактика булінгу серед студентів у закладі
вищої освіти», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в
галузі знань 23 Соціальна робота
за спеціальністю 231 Соціальна робота**

Актуальність дисертаційного дослідження Валерії Ігорівни Бондар «Соціально-педагогічна профілактика булінгу серед студентів у закладі вищої освіти» є незаперечною, адже деструктивні конфлікти, різні форми психологічного і фізичного насильства, цькування, взаємних зловживань залишаються поширеними явищами у дитячих та молодіжних групах. Бажання самоствердитись в групі, зняти емоційну напругу, викликані невирішеними проблемами, за умов відсутності належних соціальних навичок та недостатності моральних настанов з одного боку, об'єктивних можливостей для самореалізації – з іншого підштовхують деяких молодих людей до спроб приниження інших, а тривале перебування в умовах воєнного стану лише посилює їхню агресію. Без впровадження ефективних профілактичних заходів ці процеси не можуть бути зупинені. Проте наразі системна робота з профілактики булінгу проводиться лише в закладах загальної середньої освіти. В той же час в закладах вищої освіти це явище не менш поширене, хоча і не настільки помітне. Таким чином мета дослідження Бондар Валерії Ігорівни - обґрунтувати організаційно-методичні

умови соціально-педагогічної профілактики булінгу серед студентів у закладі вищої освіти та експериментально перевірити їх ефективність, є актуальною.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних)

Аналіз дисертаційної роботи підтвердив досягнення авторкою ряду вагомих наукових результатів. Так, вперше визначено та науково обґрунтовано сутність понять «булінг у студентському середовищі», «соціально-педагогічна профілактика булінгу у закладі вищої освіти», «ненасильницька поведінка студентів»; розкрито структурно-рольову характеристику учасників булінгу в студентському середовищі; теоретично обґрунтовано організаційно-методичні умови соціально-педагогічної профілактики булінгу в закладах вищої освіти, що охоплюють інституційний, суб'єктний та діяльнісний рівні; встановлено критерії (когнітивний, ціннісно-мотиваційний, поведінковий), показники й рівні (початковий, середній, достатній) сформованості ненасильницької поведінки студентів як результату профілактики булінгу у закладі вищої освіти. В роботі уточнено зміст поняття «ненасильницька поведінка» та методологія порівняльного аналізу підходів до профілактики булінгу, що базується на виокремленні взаємопов'язаних нормативно-правового, інституційно-організаційного, освітньо-просвітницького та підтримувально-відновлювального вимірів. Подальшого розвитку набули форми та методи соціально-педагогічної профілактики булінгу, що можуть бути застосовані в студентському середовищі.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Теоретичне значення результатів дисертаційного дослідження В.І.Бондар полягає в комплексному аналізі проблеми булінгу в студентському середовищі, розробці теоретичної концепції булінгу, що описує типи поведінки кривдників, постраждалих та свідків та класифікує їхні ролі, пояснює взаємозв'язки між чинниками та проявами булінгу, ролями його учасників учасник та їхньою поведінкою; у визначенні організаційно-методичних умов профілактики булінгу

різного рівня в закладах вищої освіти та в обґрунтуванні критеріїв формування ненасильницької поведінки студентів як інтегрального показника ефективності профілактики булінгу; в розробці та апробації програми підготовки педагогічних працівників ЗВО до впровадження профілактики булінгу та програми формування ненасильницької поведінки студентів; в розробці інструментарію оцінювання стану профілактики булінгу в закладах вищої освіти та оцінювання її ефективності

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у розробці, апробації та впровадженні комплексу науково-обґрунтованих інструментів і програм, спрямованих на забезпечення соціально-педагогічної профілактики булінгу в закладі вищої освіти; розробці та впровадженні інструментарію оцінювання стану профілактики булінгу в ЗВО (анкет «Проблеми насильства та булінгу в молодіжному середовищі», «Вивчення булінгу в університетському середовищі» для здобувачів, анкет «Поширеність булінгу в студентському середовищі» та «Самооцінювання професійної спроможності суб'єктів соціально-педагогічної профілактики булінгу у закладі вищої освіти» для педагогів, чек-листа для аналізу та оцінювання внутрішніх нормативно-правових документів закладів вищої освіти щодо їхньої відповідності принципам безпечного освітнього середовища, прав людини та недискримінації). Розроблені положення можуть бути використані бути використані в практичній діяльності фахівців психологічних служб, кураторів академічних груп, вихователів гуртожитків, адміністрації закладів вищої освіти та інших суб'єктів освітнього процесу, відповідальних за створення безпечного освітнього середовища, а також у діяльності соціальних педагогів і фахівців соціальної роботи під час організації профілактичної роботи з попередження булінгу. Результати дослідження можуть застосовуватися закладами вищої освіти для розроблення змісту освітніх компонентів у межах підготовки здобувачів спеціальності 231 Соціальна робота, освітньо-професійних програм «Соціальна робота», «Соціальна адвокація», «Моніторинг та оцінка соціальних програм» та «Соціальна педагогіка», а також у системі підвищення кваліфікації фахівців, залучених до здійснення соціальної профілактики булінгу.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Результати дослідження, наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження є науково обґрунтованими проведенням автором теоретичним аналізом проблеми булінгу в ЗВО та емпіричним дослідженням, що передбачало використання методів контент-аналізу документів (з метою аналізу положень документів, що регламентують соціально-виховну та психологічну роботу у закладі вищої освіти), анкетування (з метою визначення поширеності булінгу, особливостей поведінкових практик і рівня сформованості ненасильницької поведінки), фокусованої групової дискусії з експертами в сфері профілактики насильства та формування безпечного освітнього середовища (для верифікації та уточнення організаційно-методичних умов) педагогічного експерименту (з метою перевірки ефективності організаційно-методичних умов соціально-педагогічної профілактики булінгу серед студентів у закладі вищої освіти). Висновки та інтерпретації В.І.Бондар підтвержені результатами якісного та кількісного аналізу даних. Обґрунтованість наукових положень дисертації забезпечується позитивними відгуками організацій, де впроваджувалися матеріали дисертації, що містяться в додатках.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Дисертаційне дослідження Валерії Ігорівни Бондар повною мірою вирішило наукове завдання, сформульоване в його меті – обґрунтувати організаційно-методичні умови соціально-педагогічної профілактики булінгу серед студентів у закладі вищої освіти та експериментально перевірити їх ефективність. Розроблені авторкою концепція булінгу в ЗВО, організаційно-методичні умови профілактики булінгу в ЗВО та засоби їхнього впровадження (методики діагностики та оцінювання, навчальні та просвітницькі програми) мають незаперечну наукову і практичну значущість. Визначені в дисертаційній роботі завдання здобувачкою були виконані на високому рівні, методи

дослідження були адекватні завданням та належним чином застосовані. Представлене в дисертаційній роботі дослідження демонструє високий рівень оволодіння здобувачкою методології наукового дослідження.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях

Апробація основних результатів дослідження здійснена у формі виступів та доповідей на 8 міжнародних та 11 національних науково-практичних конференціях, семінарах, наукових форумах. Результати дисертаційного дослідження повною мірою відображені в 11 наукових і науково-методичних працях (8 – одноосібних, 3 – у співавторстві). Зокрема: 5 наукових статей (дві у співавторстві), опубліковані в наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 6 публікацій (одна в співавторстві), в яких додатково висвітлено наукові результати дисертації.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу

Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, списку публікацій, переліку скорочень та умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Список джерел містить 251 джерело, 44 з яких – іноземними мовами. До роботи додано 19 додатків на 47 сторінках. В роботі представлено 138 таблиць і 25 рисунків. Загальний обсяг дисертації становить 316 сторінки, із них основного тексту 226 сторінок. Зміст дисертації відповідає проведеному дослідженню і повною мірою характеризує його методологію, дизайн та результати, анотація дисертації достатньо повно відображає структуру, основні положення, результати та висновки дослідження й дає цілісне уявлення про хід його проведення.

У Вступі представлені обґрунтування соціальної, практичної та наукової актуальності проблеми, представлений науковий апарат дослідження, його

наукова новизна, теоретичне та практичне значення, дані щодо апробації роботи та її структури.

В першому розділі В.І.Бондар на основі аналізу наукових джерел, нормативних та методичних документів розкрила поширеність булінгу як соціального явища в Україні і в світі взагалі та серед студентів закладів вищої освіти зокрема, підходи до визначення його сутності, ознак та ключових характеристик, чинників та механізмів виникнення. Авторка обґрунтувала сутність булінгу у студентському середовищі, представила авторський підхід до типологізації ролей учасників булінгу в закладах вищої освіти, концепцію чинників та причин булінгу в ЗВО та їхнього взаємозв'язку з ролями та проявами булінгу. Проведений авторкою аналіз дозволив їй обґрунтувати зміст профілактики булінгу в закладах вищої освіти та необхідні для цього організаційно-методичні умови. Далі В.І. Бондар проаналізувала вітчизняні та зарубіжні підходи до профілактики булінгу в освітньому середовищі, скориставшись нормативно-правовим, інституційно-організаційним, освітньо-просвітницьким та підтримувально-відновним вимірами. Авторка порівняла вітчизняні та зарубіжні підходи і зробила висновок щодо необхідності теоретичної обґрунтованості та системності цієї діяльності. Спираючись на проведений аналіз, В.І.Бондар обґрунтувала необхідність та можливість впровадження заходів із соціально-педагогічної профілактики в закладах вищої освіти, запропонувала авторське визначення соціально-педагогічної профілактики булінгу у закладі вищої освіти та розкрила зміст та характеристики його рівнів (первинного, вторинного та третинного). Результати теоретичного аналізу, синтезу, класифікації та систематизації представлені В.І.Бондар в таблицях, що використані доречно та полегшують сприйняття матеріалу.

В другому розділі В.І.Бондар обґрунтувала організаційно-методичні умови соціально-педагогічної профілактики булінгу серед студентів у закладі вищої освіти. Спираючись на результати пілотного дослідження, яке включало національне опитування студентів «Проблема насильства та булінгу в молодіжному середовищі», анкетування кураторів академічних груп та вихователів гуртожитків закладів вищої освіти на тему «Поширеність булінгу в

студентському середовищі», проведення фокус-групового дослідження за участю провідних українських експертів у сфері протидії булінгу, авторка визначила необхідні для ефективної профілактики булінгу умови інституційного (аналіз проблеми булінгу та чинних практик його профілактики, прийняття нормативних документів на рівні закладу вищої освіти), суб'єктного (оцінка компетентностей персоналу закладів з проведення профілактики булінгу та навчання педагогічних працівників з підвищення відповідних компетентностей) та діяльнісного (впровадження системних інтервенцій з профілактики булінгу серед здобувачів вищої освіти закладів) рівня. Було обґрунтовано загальну мету соціально-педагогічної профілактики булінгу - формування ненасильницької поведінки студентів, визначені її сутність, ознаки, критерії, показники та рівні сформованості, які були покладені авторкою в основу експериментальної перевірки організаційно-методичних умов.

В третьому розділі В.І.Бондар представила результати експериментальної перевірки ефективності організаційно-методичних умов соціально-педагогічної профілактики булінгу в закладі вищої освіти. Авторкою був використаний класичний дизайн формувального експерименту, який складався із констатувального (діагностика стану реалізації соціально-педагогічної профілактики булінгу в закладах вищої освіти), формувального (впровадження організаційно-методичних умов соціально-педагогічної профілактики булінгу у відібраних для участі у дослідженні навчальних закладах) та контрольного (оцінка ефективності організаційно-методичних умов соціально-педагогічної профілактики булінгу серед студентів у закладі вищої освіти) етапів. Аналіз результатів дослідження був здійснений із застосуванням кількісних методів збору та аналізу даних, результати представлені у вигляді таблиць та діаграм, що мають належну інформативність. Таблиці та діаграми виконані коректно, дають повне уявлення про отримані результати і дозволяють пересвідчитися в точності висновків авторки. Дослідження підтвердило ефективність розроблених авторкою організаційно-методичних умов щодо удосконалення діяльності з профілактики булінгу в закладах вищої освіти та формування ненасильницької поведінки у їхніх здобувачів.

Висновки з розділів та загальні висновки логічні, лаконічні та систематизовані і відображають результати дослідження.

Дисертаційне дослідження Бондар Валерії Ігорівни в цілому відповідає встановленим вимогам, відображає авторські ідеї, демонструє високий рівень методичних та дослідницьких компетентностей автора; є самостійним дослідженням, що розкриває авторський погляд на проблему профілактики булінгу в закладах вищої освіти, проведене дослідження має наукову та практичну цінність, а розроблені автором методики та інструментарій підтверджені результатами емпіричного дослідження і мають незаперечну наукову і практичну значущість.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації

За результатами перевірки та аналізу матеріалів дисертаційної роботи не було виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикацій, фальсифікації. Представлений до захисту текст дисертації є оригінальним. Виявлені за допомогою програми Identific текстові співпадіння (цитування) мають відповідні посилання на джерела, які внесені до списку. Запозичення, які є в тексті роботи, не мають ознак плагіату. Робота визнається самостійною. Ідеї та елементи праць інших науковців, цитати супроводжуються належними посиланнями на авторів та джерела інформації. Особистий внесок здобувачки у друкованих працях, наведено у списку опублікованих робіт за темою дисертації.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Бондар Валерії Ігорівни, вважаємо за необхідне виокремити деякі дискусійні положення:

1. Запропоновані авторкою визначення понять «соціально-педагогічна профілактика булінгу у закладі вищої освіти» та «ненасильницька поведінка студентів», попри їхню змістовну точність та загальну стилістичну коректність, на наш погляд містять надмірну деталізацію і

перенасиченість ознаками, що звужує можливість їхнього наукового застосування поза даним дослідженням;

2. Важливе місце в роботі займає пошукове (пілотажне) дослідження, яке дозволило авторці обґрунтувати змістовно-методичні умови профілактики булінгу та критерії й показники ненасильницької поведінки студентів як ключового результату їхнього впровадження. Для кращого розуміння результатів цього дослідження було добре, якби в тексті роботи були розкриті його методологічні засади (дослідницькі запитання, емпіричні гіпотези, обґрунтування способів формування вибірок та методів збору й аналізу даних).
3. Одним із компонентів пілотажного дослідження було проведення фокус-групи експертів-фахівців у сфері протидії насильству, гендерної політики та формування безпечного освітнього середовища, проте його безпосередні результати, що дозволили авторці уточнити формулювання організаційно-методичних умов, в тексті роботи не представлені.

Висловлені зауваження не позначаються на загальній позитивній оцінці виконаної роботи.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей

Аналіз дисертації Валерії Ігорівни Бондар продемонстрував, що здобувачка на високому рівні оволоділа методичними та дослідницькими компетентностями та здатністю до їхнього практичного застосування, володіє теоретичними знаннями, вміннями та навичками для проведення наукових досліджень в галузі «Соціальна робота». Дослідження здобувачки проведене на високому науковому рівні із застосуванням сучасних підходів до емпіричних досліджень, відрізняється комплексним підходом, глибиною та ґрунтовністю аналізу, коректними та обґрунтованими висновками.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційне дослідження Бондар Валерії Ігорівни «Соціально-педагогічна профілактика булінгу серед студентів у закладі вищої освіти», представлена до захисту на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає пп. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, а його авторка Бондар Валерія Ігорівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 23 Соціальна робота спеціальності 231 Соціальна робота.

Рецензент:

доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, доцент

Вадим ЛЮТИЙ

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Код ЄДРПОУ 45307965

ВЛАСНИЙ ПІДПИС

В. Лютий

ЗАСВІДЧУЮ

Григоренко Олександр ВК
Ташенкова О.